

Halkó Petra

Üdv a világválságok korszakában!

Megatrendek a 21. században

1. Bevezetés

A 20. század végével a világ számos nemzete készült arra, hogy lezárja a múlt vizsályokkal, háborúkkal teli véres időszakát, és átevezzen az addig csak a könyvekből vagy a filmvászonról ismert „szép új világba”, ahol az emberiség a béke és a konstruktív együttműködés útjára lép. A 2000-es évek beköszöntével azonban kiegyensúlyozott világpolitika és stabil fellendülés helyett sokkok, gazdasági válságok, terrorizmus és politikai szélsőségek mérgezik az emberiség mindennapjait. Az ezredfordulóig jellemző, változást sürgető izgatottságot így éppen a változásoktól való félelem és az új feszültségek váltották fel. Az évezred első húsz esztendeje bővelkedik az olyan társadalmi, politikai és gazdasági folyamatokban, amelyek trendszerű változásokat idéztek elő, és alapjaiban rengetik meg a hidegháborút követően éppen csak felállított világrendet.

A világszerte végbemenő folyamatok kapcsán egyes szakértők elkerülhetetlen népesedési válságra figyelmeztettek;¹ míg történészek a technológiában és a külpolitikában végbemenő tendenciákra mutattak rá;² a közgazdászok pedig a gazdasági kihívások globális térben bekövetkező hatásaira hívták fel a figyelmet.³ 2010-re kudarcba fulladt az amerikai demokráciamisszió és a világgazdasági neoliberalizmus ideája, majd megkezdődött a lázadás évtizede,⁴ amelyet Andrew Bacevich, a Bostoni Egyetem nyugalmazott professzorának szavaival akár a „mérgező megosztottság”

¹ Hartcher 2020.

² Walker 2019; Inboden 2019; Joseph 2019.

³ Nash 2019.

⁴ Békés 2020.

korszakaként is leírhatunk, hiszen a legkülönbözőbb kérdések mentén – gazdaság, egyenlőtlenségek, migráció, faji, etnikai kérdések, klíma, stb. – élesedő politikai polarizáció jellemzi.⁵

A sokkok, feszültségek, konfliktusok értelmezhetőek ugyan egy idővel bekövetkező világpolitikai vagy gazdasági transzformáció katalizátorai-ként, a 21. század első két évtizede egyelőre inkább a válságok korszakaként határozható meg világos horizont nélkül. Az időszak alatt végbe-menő folyamatok három fő válságóc köré csoportosíthatók: a népesség dinamikájából eredő társadalmi, a külső aktorok átpolitizálódásából következő politikai és az aktuális világgazdasági szerkezetet próbára tevő gazdasági válság. Mindhárom jelenség arról tanúskodik, hogy a jelenleg fennálló világrendet igenis meg lehet változtatni; a kérdés már csak az, hogy a világ képes lesz-e rendszereinek átalakítására.

2. Társadalmi válság: az elkerülhetetlen népességcsökkenés

2.1 Migrációs folyamatok

Az elmúlt időszakban a népességrobbanás folyamataival kapcsolatos aggodalmak képezték a közbeszéd elsődleges tárgyát. Ezek általában a fejlődő világot és az iszlám civilizációt helyezték a középpontba, amelyek legtermékenyebb populációit 2050-re 1,5 milliárd főre becsülik. Az afrikai és a közel-keleti országok geopolitikai helyzete, túlnépesedése, valamint a klímaváltozás hatásai szoros összefüggésben állnak azzal a meglátással, hogy a globális migrációs nyomás enyhülésére a közeljövőben semmi esély nem mutatkozik. Egy másik szempontból tekintve azonban az utóbbi időkben egyre több tanulmány világít rá arra, hogy jelenleg már nem a népességrobbanás, sokkal inkább a népességcsökkenés okozta kihívással állunk szemben, amely „egy szünni nem akaró, generációról generációra öröklődő emberi fogyás formájában veszélyezteti az emberiséget.”⁶ Az Egyesült Nemzetek Szervezete (ENSZ) számol a legmagasabb növekedési rátával, amellyel 2100-ra becsülik a Föld lakosságának csúcspontját,

⁵ Bacevich 2019.

⁶ Bricker–Ibbitson 2019, 2.

10,9 milliárd főt;⁷ míg az osztrák Wittgenstein Demográfiai és Globális Humántőke Intézet, valamint a Nemzetközi Alkalmazott Rendszerelemzési Intézet (IIASA) által készített felmérés szerint 2070-re 9,4 milliárd lakosa lesz a Földnek, amely után azonban csökkenni fog a népességszám, így sosem éri el a 10 milliárdot,⁸ „hiszen a világ túlnyomó része idővel átcsúszik a természetes népességfogyás szakaszába”.⁹

Ezen folyamatok legfontosabb faktora a termékenységi ráta, amely az elmúlt fél évszázad során drasztikus visszaesést mutatott: 1950-ben egy átlagos nő 4,7 gyermeket vállalt élete során, míg ma átlagosan körülbelül 2,4 gyermeke születik – a fejlett iparosított országokban azonban ez a szám jóval a népességszám szinten tartásához szükséges 2,1 gyermek alatt van.¹⁰ Egyes kutatók úgy látják, hogy e nagymértékű visszaesés hátterében az emberek gazdasági bizonytalansága húzódik meg, s ebből adódóan a nők későbbre halasztják első gyermekük születését. *Paradox módon azonban épp ez a fajta szemlélet képes egy nagyobb dimenzióban gazdasági akadályokat előidézni. Globálisan szemlélve a jelenséget, a népességszám csökkenése a gyakran hangoztatott társadalmi, környezeti problémák közül többre is megoldással szolgálhat, azonban több másikat felerősít, sőt, még több újat felvet.* Kutatások kiemelik, hogy a globális népességcsökkenés kedvező hatást gyakorol a környezetvédelemre, a klímaváltozásra és az étel- és táplálék-ügyekre, ugyanakkor negatív hatással lesz a munkaerőpiacra, a gazdasági növekedésre és a szociális jóléti hálóra; különösen azokban az országokban, ahol meredekebb visszaesssel számolnak a népszaporulatot illetően.¹¹

Az alacsony születési ráta mellett további problémát jelent az emberek születéskor várható élettartamának emelkedése is, amellyel egyre növekszik az egészséges idők aránya a teljes társadalomban. Az alacsony születési ráta és a növekvő élettartam, ezáltal a munkaképes népesség csökkenő aránya messzemenő hatást gyakorolhat a foglalkoztatásra, a társadalombiztosítási rendszer finanszírozására és a mindezzel összefüggő migrációs folyamatokra.¹² Az ENSZ egy 2000-es tanulmánya szerint a működőképes körülmények fenntartása érdekében – amennyiben

⁷ United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division 2019, 1.

⁸ Lutz–Butz–KC 2014, 41.

⁹ Murray 2020.

¹⁰ Roser 2019.

¹¹ Vollset–Murray–Goren 2020, 13.

¹² United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division 2000.

a termékenységi ráták nem változnak vagy romlanak – csak az Európai Uniónak (EU) 2000 és 2050 között 674 millió, vagyis évente 13,5 millió bevándorlóra lenne szüksége.¹³ Ennek megfelelően az EU-n kívül születettek foglalkoztatási aránya az elmúlt évek során folyamatosan növekedett. 2018-ban a 20 és 64 év közöttiek körében 64,5 százalékra (18,3 millió) emelkedett az arányuk, amely abszolút értékben 0,9 milliós növekedést jelentett az előző évhez viszonyítva. Ugyanakkor nem csupán Európában, de globális szinten is emelkedett a nemzetközi migránsok száma: 2019-ben elérte a 272 millió főt; következésképpen az arányuk a teljes népességben is 3,5 százalékra ugrott, vagyis gyorsabban növekedett, mint a világ össznépessége.¹⁴ A migrációs folyamatok által felvetett legfőbb probléma pedig e felgyorsult dinamikából adódik.

2.2 Multikulturális társadalmak kialakulása

A migrációs folyamatok hatásvizsgálatakor az egyik figyelembe veendő tényező az intenzitás, azaz a bevándorlás sebessége és mértéke.¹⁵ Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsának adatai alapján a migránsok világszerte nagy tömegben mozognak, de lokációt tekintve kismértékben szóródnak, kétharmaduk ugyanis a világ csupán húsz országában él, míg egyharmaduk a világ csupán tíz országából indul útnak.¹⁶ Mindebből két következtetés vonható le. Egyfelől ez azt jelenti, hogy *rövid idő leforgása alatt nagymértékben, koncentrált módon megy végbe a célországokba történő bevándorlás. A sokkhatáson felül azonban a lassú asszimilációs folyamatok sem járulnak hozzá az „új”, homogén társadalmak kialakulásához; helyettük vallási, etnikai és kulturális enklávék, párhuzamos társadalmak képződnek.*¹⁷ Ebben a helyzetben a multikulturális rendszer megpróbálja leküzdeni ellentmondásait azáltal, hogy a befogadókat kozmopolita szereppel ruházza fel, miközben a kisebbségeket az alacsonyabb státuszú rétegekben helyiekként azonosítja. Csakhogy

¹³ OECD 2003.

¹⁴ United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division 2019.

¹⁵ Fűrész 2020.

¹⁶ United Nations 2019b.

¹⁷ Stein 2020.

ezen aszimmetrikus multikulturális ellentmondásokat a demográfiai változások felülírják.¹⁸

A kibocsátó országok szűk köre másfelől perspektívába emeli az intenzitás által már felerősített diverzitást, azaz a helyiek és a bevándorlók közötti kulturális távolságot is.¹⁹ Michel Foucault francia gondolkodó úgy vélte, amit „kulturának” hívunk, nem más, mint az uralom eszköze, egy diszkurzív konstrukció bizonyos csoportok kezelése és marginalizálása érdekében.²⁰ Ugyanakkor tapasztalatok alapján sokkal inkább bizonyosságot nyert az a meglátás, hogy „a kultúra az identitás egy meghatározó jellemzője, így két különböző kultúra csakis két különböző identitást határozhat meg, amelyek élhetnek egymás mellett tökéletes békében, azonban az eredmény sohasem lesz »együttélés«.”²¹ Irenäus Eibl-Eibesfeldt hívta fel a figyelmet arra, hogy az emberek mindennapi életben való együttműködésének és békés együttélésének záloga az úgynevezett bizalomelőleg. A bizalomelőleg azonban csak abban az esetben létezik, ha az ember megbízható környezetre, szokásokra és hagyományokra támaszkodhat.²² A Harvard Egyetem professzora, Robert D. Putnam csaknem 10 éven át 40 amerikai közösségben 30 ezer fő bevonásával végzett reprezentatív kutatást a közösségen belüli etnikai diverzitás és a bizalom kapcsolatára vonatkozóan, amelynek legfőbb megállapítása szerint azonban minél sokszínűbb egy multikulturális közösség, annál nagyobb bizalmatlanság jellemzi.²³

A multikulturális társadalmakban fellépő bizalmatlansággal párhuzamosan növekszik a társadalmi heterogenitás. Ennek következtében az együtt élők egyre kevésbé lehetnek biztosak abban, hogy saját szabályaikat, normáikat és nézeteiket osztják a társaik. Abraham H. Miller politológusprofesszor – aki korunk egyik legnagyobb mítoszának tartja a multikulturalizmust – világított rá arra, hogy csakúgy, mint a fizikában, a politikában is érvényesül az az állítás, miszerint minden hatás egy ellenirányú hatást vált ki. Ennek értelmében a multikulturális társadalmakká váló országokban előbb-utóbb hasonló módon fognak mobilizálódni az identitásáron, törzsi logika szerint szerveződő, többnyire azonos származási országokból érkező kisebbségek és a népességarányosan

¹⁸ Kaufmann 2019.

¹⁹ Fűrész 2020.

²⁰ Foucault 2000.

²¹ Moreau 2020.

²² Eibl-Eibesfeldt 2017, 7.

²³ Putnam 2007.

hanyatló helyiek.²⁴ *Az elmúlt évtized migrációs és párhuzamos társadalmak kialakulásának folyamatai olyanfajta túlburjánzást, negatív pezsgést generáltak, ami felveti annak a gondolatát, hogy a multikulturalizmus rendszere kudarcot vallott.* Ebből adódik, hogy „a multikulturális társadalmak alapvetően bizalmatlanságon alapuló társadalmak, amelyekben a társadalmi tőkét felélik, s így a konfliktusok előre programozottak”.²⁵

2.3 Etnikai feszültségek

A multikulturális társadalmakkal kapcsolatban – akár történelmi, akár földrajzi szempontokat figyelembe véve – megállapítható, hogy elenyésző számban vannak köztük olyanok, amelyeket egy idő után ne feszítettek volna szét a társadalom multietnikus karakteréből származó feszültségek, s ez esetlegesen ne torkollott volna civilizációk barbár összecsapásába vagy egyenesen devolúcióba. Korábban a nyugati világ országaiba érkező bevándorlók jellemzően a társadalom alsó rétegeibe ékelődtek, s erre reagálva az időről időre meginduló civil jogi mozgalmak eredendő célja az alapvető és általános emberi méltóság kivívása volt. E cél elérését követően legitim módon esélyegyenlőséget, idővel azonban előnyösebb bánásmódot követeltek, „amelynek keretében az esélyegyenlőség fogalmát – orwelli módon – átfogalmazták az egyenlő végeredmény garanciájává”. Mára mindennek értelmében „olyan reparációs követelmények mellett érvelnek, amelyek azokat kompenzálják, akik sohasem voltak rabszolgasorban, olyanok kárán, akik sohasem voltak rabszolgatartók – mindezt az erény és az igazságszolgáltatás nevében”.²⁶ Vagyis ez azt jelenti, hogy *az alapvető kulturális különbségekből adódó súrlódásokon túl az etnikai feszültségeket a múltbeli történések mögé bújva és a megmásíthatatlan etnikai adottságok kihasználása által mesterséges módon is generálják.*

Az identitás témájának folytonos felszínén tartása, valamint a törzsi ösztönök indokolatlan és megtévesztő mobilizálása a baloldali elit eszköztárát ékesítik – habár a faji kvótákról szóló szónoklat valójában náci gyökerű taktikának minősül.²⁷ A baloldal mindezt célirányosan a politi-

²⁴ Miller 2019.

²⁵ Meuthen 2019.

²⁶ Miller 2019.

²⁷ Goldberg 2012, 352.

kai hatalom megszerzésére használja fel,²⁸ amelynek eszközeül gyakorta az erőszak szolgál. A baloldali erőszak történetét a francia forradalomtól kezdődően a mai Antifa-mozgalmakig számos szerző (Gord Hill, Mark Bray, Stanislav Vysotsky) bemutatta tanulmányában, amelyek a folytonosságán túl elének tárják megjelenésének és kialakulásának ideáltipikus alapmintáját is. Eszerint a folyamat egy forradalmi alany politizálásával kezdődik, amely sokféleképpen meghatározható; mint például munkásosztály, értelmiség vagy menekültek.²⁹ Az érintetteket ezt követően arra bátorítják, hogy – az állítólagos „erőszakos társadalmi rendszerrel” szembeni taktikai „önvédelemként” – explicit módon vállalják az anarchia szélsőséges megnyilvánulásait, nevezetesen hogy az Alinsky-szemléletet kövessék. Ezáltal azonban azoknak a struktúráknak az elutasítottóságát növelik, amelyek évszázados távlatokban őrzik a nyugati társadalmat.³⁰ S pont a nyugati civilizáció szelleme az, amely azon a lassú fejlődési folyamat keretében felépített, intézményi rendszeren alapul, amely a társadalmi pozíciók elosztásakor az egyéni teljesítmény, egyéni értékek elismerésével képes ellensúlyozni az egy bizonyos etnikumhoz való tartozásból adódó természetes előnyöket.³¹

Ezzel egyidejűleg megkezdődtek a Miller által bemutatott „hatás-ellenhatás” kiváltódásának folyamatai: felerősödni látszanak azok a multikulturalizmust kritizáló hangok, amelyek szerint a baloldal által kultivált sokszínűség előmozdítása nem járult hozzá a sikeres integrációhoz, sőt, hátrányos helyzetbe hozta a fehér munkásosztályt. Mindez a jobboldali politikát mozgósította, amely szerint a multikulturalizmus próbálta megteremteni a növekvő bevándorlással szembeni közömbösséget és a téma megvitatásának tabu jellegét.³² Erre reagálva a nemzeti szuverenitás és az érdekei demokratikus döntéshozatal megőrzéséért küzdő jobboldal törekvéseit baloldali ellenfelei populizmusnak bélyegezték, s *felduzzasztották a politikai jobboldalról érkező virulens veszélyről alkotott fantáziákat*. Továbbá még inkább felerősítették az 1960-as évektől kezdődő, de lényegében az 1968-as „NPD-sokk” (Német Nemzeti Demokrata Párt) által táplált politikai csatározásokat a „jobboldali szélsőség” és az ahhoz kapcsolódó „áramlatok” veszélyeiről – *miközben a baloldal az erőszak alkalmazása mögött rejlő ideológiát*

²⁸ Miller 2019.

²⁹ Kandel 2020.

³⁰ Philipps 2020.

³¹ Azihari 2020.

³² Shabi 2019.

és annak politikai legitimitását építi. A baloldalt a demokrácia jobboldallal szembeni „túléléséért” folytatott harcában ráadásul számos civil és szak-szervezet, valamint médiaorgánium is jelentős mértékben támogatja.³³

3. Politikai válság: a politikán kívüli aktorok politizálódása

3.1 Techóriások és a média felemelkedése

A 21. századdal új fejezet kezdődött abban az értelemben is, hogy az államon belüli politikai folyamatok alakítására már nem csupán az érintett társadalmi, szavazói csoportok, más országok vagy nemzetközi szervezetek törekuszenek, hanem olyan technológiai cégek (techóriások) is, amelyek erőforrásai, képességei és lehetőségei egyes államokéval vetekednek. Az úgynevezett web 2.0 olyan fordulatot idézett elő a társadalmi diskurzusban, amelyre korábban ilyen rövid idő leforgása alatt ilyen nagy mértékben nem volt példa.³⁴ Kiindulási pontként érdemes megragadni az empirista filozófus, Hume gondolatát, miszerint gondolataink és mindennapi kommunikációnk a tudtunk nélkül rendelődik alá érzelmeinknek.³⁵ Különösen igaz ez a politikai és más morális tartalmú diskurzusok esetében, amelyekkel kapcsolatban, bár sokszor úgy hisszük, a tudásmegosztás motivál bennünket, reakcióink többségében nem e valódi szándékunkat tükrözik.³⁶ *A média e helyzetet felismerve alakult át egy olyan hatalmas közösségi platformmá, amely helyet biztosít az érzelmi ömlengéseknek, felháborodásoknak és természetesen az álhírek számára is.* Azon túlmenően, hogy az állampolgárok tájékozott döntések meghozatalához szükséges információkhoz való hozzáférése nem nélkülözhető luxus, hanem egy rendkívül fontos közjó, a legfőbb ok, amiért az álhírekről szükséges beszélni, azok következményeik.³⁷

A web 2.0 fordulat velejárójaként az újságírás és a hírszolgáltatás szintűgy átalakult, s fokozatosan a „negyedik hatalmi ágga” nőtte ki magát,

³³ Kandel 2020.

³⁴ Megadja 2020, 19.

³⁵ Hume 2012, 5.

³⁶ Lynch 2019.

³⁷ Borchardt 2019.

amely a három állami hatalmat – végrehajtói, törvényhozói és bírói – felügyeli. Ezzel egyidejűleg a médiatéren belül húzóerőviszonyok is átrendeződtek, s a hagyományos média elveszítette hegemon szerepét az online médiával szemben mint az információ szűrője és közvetítője.³⁸ Ennek következtében egy új, szisztematikus összeomlással néz szembe a modern társadalom, amelyet Lydia Polgreen, a *The Guardian* publicistája az információs ökoszisztéma összeomlásaként azonosított. Eszerint az utóbbi években bekövetkező digitális forradalom nem csupán az információs tekintély összeomlását, de a minőségi információt szállítók és a vállalkozások (hirdető) közötti korábbi egyezség megszűnését is eredményezte.³⁹ A volt brit miniszterelnöki tanácsadó, Giles Kenningham a koronavírus kontextusában világított rá e trendszerű folyamat gazdasági vetületére: a közösségi média egyes platformjain terjedő félígazságok és képtelen hazugságok valójában több tízmillió fontnyi éves bevételt generálnak a mögöttük álló techóriások számára.⁴⁰ *Így azok, fittyet hányva a megosztott történetek legitimálására, további olyan, profitorientált technikákat és funkciókat fejlesztettek ki, amelyek a választók befolyásolására, politikai és gazdasági haszonszerzésre egyaránt alkalmasak.*

A közösségi hálók alapfunkcióinak használata a szó hagyományos értelmében ingyenes, ugyanakkor a szolgáltatások igénybevételekor a felhasználók adatait, szokásait szivacs módjára szívják fel és tárolják, amelyek alapján a háttérben futó algoritmusok a felhasználók szeme elé kerülő tartalmakat nemcsak tudatosan rendezik, de irányzott hírek és hirdetések formájában kontrollálják és szűrik is. Ugyanis, bár a média-platformok újítása és „demokratikus hozadék” az lenne, hogy bárkinek a hangját be tudják vezetni a társadalmi párbeszédbe, a Facebook példáján jól szemléltethető a folyamat, amely során a szóban forgó techcégek „független tényellenőrzők” bőrébe bújva, saját cenzúrabíróságokat felállítva és a politikai korrektség címszava mögé rejtőzve a szólásszabadság határainak megsabásával járó feladatkört is maguknak predesztinálják.⁴¹ Az információs ökoszisztéma ily módon történő, gyors lefolyású és nagy kockázattal járó összeomlása már most messzemenő pusztítást végzett a politikai rendszereinkben: aláásta a demokratikus választásokat, megingatta az intézményrendszerbe vetett alapvető bizalmat, s egy

³⁸ Muno 2017.

³⁹ Polgreen 2019.

⁴⁰ Kenningham 2020.

⁴¹ Török 2020.

olyan világot teremtett, amelyben mindenki szabadon megválaszthatja saját tényeit, így lényegében saját propagandistájává válhat.⁴² Pontosabban ezt érzi maga a felhasználó, miközben a saját függetlenségérzetét biztosító technológiák alattvalójává válik.⁴³ A techóriások ezen új univerzum megteremtésével egy olyan erőteret hoztak létre, amelyben egy kézben összpontosíthatják az egyének feletti kommunikációs szabályalkotást, végrehajtást és bíraskodást, így megkérdőjelezve az állam szuverenitását is.⁴⁴

3.2 Civil hálózatok kiépülése

A civil társadalom az aktív, a szociális, kulturális és (tágra értelmezett) politikai élet iránt érdeklődő polgárok konglomerátuma, amely a szolidaritás, a szabad gondolkodás, az átláthatóság, a világra való nyitottság elvein és a diszkrimináció bármely formája elleni küzdelmen alapul.⁴⁵ A civil társadalom fogalm meghatározása azonban átalakult azon felismerést követően, hogy az jóval többet foglal magába, mint egy nem kormányzati szervezetek (NGO-k) által dominált „szektor”: szervezett (intézményesített) és nem szervezett csoportok egyre szélesedő és vibráló közösségét, amely a civil társadalom aktoraként elmosza a határokat az egyes ágazatok és megszokott szervezeti formák között.⁴⁶ E folyamat az önmaga szerveződési mintáinak a technológiai innovációk és közösségi médiafelületek előretörése általi forradalmasításával kezdődött. Az interneten keresztül a világ különféle pontjain tartózkodó emberek megismerkedhettek hozzájuk hasonló és tőlük eltérő politikai gondolkodásmódokkal, alternatív cselekvési formákkal; ily módon képesek voltak növelni a politikai know-how-jukat és a képességüket arra, hogy közös célok mentén transznacionális csoportokat képezve összehangolódnak.⁴⁷

A civil társadalom így kialakult kommunikációs struktúrája „szenzorok széles hálózatának” formájában képessé vált a politikai döntések

⁴² Polgreen 2019.

⁴³ Deneen 2019, 131.

⁴⁴ Megadja 2020.

⁴⁵ Mexhuani–Rahmani 2017.

⁴⁶ Jezard 2018.

⁴⁷ Marchetti 2010, 2–3.

megvitatására és racionalizálására is. Mára az általuk felkarolt ügyek közül több is pártprogramok részét képezi; sőt, a társadalmi megmozdulások által bizonyos pártpolitikai funkciókat át is vettek, elsősorban a társadalmi érdekek megfogalmazásával és képviselésével.⁴⁸ Az utóbbi években a civil társadalom közigazgatásban való szerepvállalása is egyre nagyobb figyelmet kapott, amelyet a társadalom és a gazdaság kollektív cselekedetek és célok mentén való irányításának folyamataként határozunk meg. A civil társadalom és a közigazgatás kapcsolata fokozatosan mozdult el a *civil társadalom kormányzásától* és a *civil társadalomban való kormányzástól a civil társadalommal való együttes kormányzás irányába*. Mindez azt jelenti, hogy a civil társadalomra már nem csupán a kormányzati kezdeményezések célcsoportjaként, hanem a társ-kormányzás egy kompetens és találékony partnereként tekintenek az állami és privát szféra szereplői mellett, amely így képessé válik arra, hogy átalakítsa az állam szuverén politikáját a lehetőségek rendszerévé, amely a nemzeti határokon átívelő együttműködést promotálja.⁴⁹

A civil hálózatok globális kiterjedtségének mértékére kifejező mutatóként szolgál, hogy már 15 évvel ezelőtt 40 ország nem kormányzati szervezetének működési költsége 2,2 billió dollárra rúgott, amely magasabb érték, mint hat országot leszámítva az összes többi állam bruttó hazai összterméke. Továbbá kiemelendő, hogy több mint 350 millió 15 év feletti, munkaképes személyt foglal magában, amellyel csupán Kína és India előzi meg.⁵⁰ E helyzet kialakulásának elengedhetetlen feltétele volt egy olyan támogató környezet megléte, amelyet egy szélesebb körű nemzetközi rendszer és elsődlegesen a nyugati liberális alapelvek tudtak kínálni. Többek között az emberi jogok, az elszámoltathatóság, a polgári és társadalmi szerepvállalás, valamint a nemek közti egyenlőség témái megteremtették a civil társadalom szervezeteinek azon lehetőségét, hogy az állami alapú képviselő hagyományos keretein túllépve legitimitást szerezzenek ténykedéseiknek.⁵¹ *A civil társadalom politikai aktorként való fellépése a nemzeti és nemzetközi ügyekben tehát a tágabb értelemben vett liberális paradigma és nyílt társadalom eszményének keretei nélkül nem lenne értelmezhető.*

⁴⁸ Mexhuani–Rahmani 2017.

⁴⁹ Torfing 2020.

⁵⁰ Jezard 2018.

⁵¹ Marchetti 2010, 3.

3.3 Filantrópok agitációs tevékenységei

Első lépésként érdemes rögzíteni, hogy a filantrópia szó kora modern használata nem a nagyszabású adományozásokra utalt, hanem az egalitárius, egyetemes értékek előmozdítására, a megvilágosodás idején pedig olyan ambiciózus reformista indítékokkal párosították, mint a különbségek eltörlése. Ez utóbbit a gyakorlatban a nyílt társadalom eszménye fogantatosítja, amely alatt a hagyományos nemzetállami kereteket meghaladó multikulturális társadalmakat értjük, amelyekben többfajta kultúra és identitás keveredik egymással előjogok nélkül. Az Amerikai Egyesült Államokban Soros György volt az első olyan filantróp, aki a nyílt társadalom szemléletének jegyében a jótékonykodást egyfajta agresszív politikai megközelítéssel együtt végezte, amelyet most egy egyre növekvő, milliárdos adományozókból álló testület vesz át, a baloldalon elhelyezkedő Tom Steyertől Bill Gatesen át a jobboldali Koch testvérekig bezárólag.⁵² E klub politikaiaktivista-portfóliója igencsak diverzifikált: nagy összeget mozgósítanak a bevándorlási törvény és a büntető igazságszolgáltatási rendszer megreformálására, a melegházasság előmozdítására, a drogliberalizáció propagálására, az olyan társadalmi megmozdulásokra, mint a Black Lives Matter vagy a klímaitűntetések, valamint a balliberális pártok támogatására⁵³ – vagyis kifejezetten a szuverén nemzetállamra tartozó belpolitikai kérdésekre.

A nyílt társadalom elméletének legismertebb teoretikusai, a japán történész, Richard Nicolaus Coudenhove-Kalergi gróf és Sir Karl Raimund Popper osztrák filozófus már a kezdetekkor úgy vélték, hogy maguk a nemzetállamok nem képesek az országok közötti békés együttélés alapjait megteremteni.⁵⁴ Elismerően fogalmazznak a belső demokratikus államszervezetük kialakítására vonatkozó eredményeikről, ugyanakkor a – meglátásuk szerint – hatalmi érdekeket szolgáló szuverén nemzetállami gondolkodáson nem tudnak túllépni, így a folyamatosan újratermelődő nemzetközi konfliktusok potenciális forrásaként a nyílt társadalom megvalósulása előtti legfőbb akadályt képezik.⁵⁵ Ennek értelmében kijelenthető, hogy a grandiózus univerzális értékek terjesztése a földrajzi és kulturális értékek fellazulásán

⁵² Soskis 2017.

⁵³ Kanfer 2017.

⁵⁴ Coudenhove-Kalergi 1926.

⁵⁵ Elter 2017.

túl a nemzeti szuverenitás eróziójával fenyeget, minthogy annak elkötelezett hívei nyíltan a nemzetállamok meggyengítésén dolgoznak. A konzervatív oldal részéről már a 20. század elején szólaltak meg aggódó hangok azzal kapcsolatban, hogy a „jó szándékú rablóbárók” valójában egy nemzetállamon túlterjeszkedő árnyékállam kiépítésén dolgoznak, miközben felhívták a figyelmet a célt szolgáló eszközre is: a jótékonyági civil szervezetek, tudományos intézmények és magánalapítványok sűrű és gyorsan bővülő hálózatára.⁵⁶ Mindezzel azt az érvet erősítve, hogy a „dolgozók igazgatásával” önhatalmúlag megbízott személyek nem a tömegek felett irányítanak – ez azonban, ahogy Roger Scruton fogalmazott, „épp akkora illúzió, mint hogy a királyok hatalma Istentől ered”.⁵⁷

A politikatudomány eszközei általában felülről lefelé irányuló dinamikát keresnek, erősen támaszkodva egy politikai rendszer azon képességére, hogy különféle stratégiákkal formálja a közvéleményt. Ezzel szemben valójában az képes relevánssá és fogyaszthatóvá tenni egy ideológiai tartalmat a társadalom számára, hogy az egy alulról szerveződő kultúra termékeként jelenik meg, ami mainstream – ezért kereskedelmi, piacorientált és vállalkozói jellegű –, nem pedig fentről lefelé irányuló „nyomás” hatására.⁵⁸ Ezt felismerve az egyes filantrópok a nyílt társadalom szemlélete terjesztésének és a liberális demokrácia védelmének elérésére olyan társadalmi agitációs tevékenységeknek szentelt háttérszervezeteket, valamint médiaorgánumokat választottak eszköz gyanánt, amelyek kiépített „liberális visszhangkamra”⁵⁹ formájában *szököárszerű politikai felfordulást okoztak világszerte, egyre nagyobb befolyást szerezve és fokozatosan megfosztva a politikai aktorokat azon funkciójuktól, amely a választópolgároktól kapott mandátumukkal jár.* Végző soron egy olyan mesterségesen kialakított rend felépítésében működtek közre, amely előnyben részesítette a virágzó nyugati országok eszméit, így az adományozók minden jó cselekedet mellett segítettek egy olyan rendszer állandóságában is, amely a demokratikusnak hangoztatott célkitűzéseikkel ellentétben egyoldalú és túl sok egyenlőtlenséget eredményez.⁶⁰

⁵⁶ Soskis 2017.

⁵⁷ Scruton 2019, 331.

⁵⁸ Laruelle 2018.

⁵⁹ MRC é. n.

⁶⁰ Walker 2018.

4. Gazdasági válság: a globális rend próbára tétele

4.1 A világgazdaság átrendeződése

A világ gazdaságainak több mint felében a 2008-as pénzügyi válságot követő évtizedben is volt érdemi növekedés. Kiemelendő, hogy *a világ legdinamikusabban növekvő régiói továbbra is a fejlődő országok térségében található, vagyis a globális gazdaságban zajló folyamatok fókuszpontja a fejlett világból mára áthelyeződött* Ázsiába, illetve kisebb részben Afrikába, Dél-Amerikába. A 2018-at megelőző időszakban a fejlődő országok gazdasági növekedése folyamatosan túlszárnyalta a fejlett országok fejlődési ütemét: 2016 és 2018 között a globális növekedés nagyjából egyharmadát az Argentínában, Brazíliában és Nigériában végbemenő ciklikus fejlődések magyarázzák. A fejlődő országok eredményei visszatükröződnek a nemzetközi kereskedelmi mutatókban is, amelyekből jól látszik, hogy 2011 és 2018 között a globális import és export volumenéhez leginkább a feltörekvő Ázsia volt képes hozzájárulni, így nem véletlen az sem, hogy a 21. századot sokan „Ázsia évszázadának” hívják.⁶¹ Továbbá az is megállapítható, hogy a tőke-, az áru- és a munkaerő-áramlás gyorsabban növekedett a fejlődőek között, mint a fejlődő és a fejlett országok között. A világ legnagyobb gazdaságai közötti feszültségek ugyanakkor fokozták egyes fejlődő országok pénzügyi sérülékenységét, illetve mérsékelték a globális kereskedelem dinamikáját.⁶²

A nemzetközi kereskedelem politikai viták keretében áll, aminek következtében egy új gazdasági világrend van kialakulóban új szabályrendszerrel. A globalizáció eddigi szabályain alapuló kereskedelmi rend felborult, ugyanis annak központi feltevése – miszerint minden egyes ország növekedése haszonnal jár a többi számára is – megkérdőjeleződött. A fejlett gazdaságok a saját progressziójuk során alkalmazott magas szintű szabályozó normákkal és struktúrákkal versenyhátrányba hozták az ipari világ most feltörekvő piacait, amelyek más szabályokat érvényesítenek. A legkirívóbb példa erre Kína, amelynek ezen más szabályai miatt piacait késleltetve nyitotta meg, ezáltal kiéheztette a nyomásgyakorlásra berendezkedett Nyugatot a kínai piachoz való hozzáférésre. Kína mára az egy főre eső (vásárlóerő-paritáson számolt) GDP alapján meghaladta az

⁶¹ Csizmadia 2016, 115.

⁶² United Nations 2019, xvii–xviii, 21.

Amerikai Egyesült Államokat is, világelső.⁶³ Az ázsiai ország mindezzel bizonyította, hogy teljes mértékben integrálódott a világkereskedelmi rendszerbe; sőt, tálcán kínálkozik számára a lehetőség, hogy vezető pozícióra törjön a szabályozásban is, akár értéket is teremtve az új szabályokban.⁶⁴

Kína új megközelítésének már most felfedezhetőek a fő irányvonalai: az ENSZ 2019. évi beruházási riportja alapján megállapítható, hogy bármely fejlődő régióra – Afrika, Ázsia, súlyosan eladósodott, szegény országok – is tekintünk, Kína felküzdötte magát az öt legfontosabb külföldi tőkebefektető közé;⁶⁵ ráadásul a balkáni államok is körbeudvaroltatták magukat vele. Az Egyesült Államoknak és a nagy európai gazdaságoknak így rá kellett ébredniük arra, hogy az EU-n kívül is szükségük lesz hosszú távú szövetségesekre a kínai hegemoniával szemben, s globális befektetőkként szintúgy felgyorsították a külföldi közvetlen tőkeberuházásaikat (FDI) az érintett területeken.⁶⁶ Csakhogy az utóbb említett donorországok FDI-támogatásaik nagy százalékát éveken át fókuszáltan természeti erőforrásokban gazdag országokba áramoltatták abban a tudatban, hogy azok az olaj mellett a „capital flight” folyamatok keretében tőkét is visszaexportálnak nekik, ezáltal az FDI-beruházások „lefolyóivá” téve őket, nem pedig gazdasági motorországokká.⁶⁷ Idővel azonban ezen fejlődő piacok jártassá váltak a belső tőketartalékok felhalmozásában, Kína színrelépésével pedig többé már nem okoz gondot nekik a tőke megszerzése sem.⁶⁸ *Ebben a helyzetben, egymás hegemoniáival küzdve, egy olyan új világtrend van születőben, amely teret enged és megkerülhetetlen szerepet oszt a fejlődő világ országainak a holnap globális gazdaságában.*

4.2 Az eurózóna nehézségei

Az euróövezet megalakulásakor a kiválóan teljesítő gazdaságok klubjának ígéretével kecsegtetett. Az eurónak az alapvető elképzelés szerint hatékonyabbá kellett volna tennie az Európai Unió minden egyes tagállamának

⁶³ PWC 2017.

⁶⁴ Rajan 2019.

⁶⁵ United Nations Conference on Trade and Development 2019, 34–47.

⁶⁶ Rothacher 2019.

⁶⁷ Halkó 2017.

⁶⁸ Kenewendo 2019.

gazdaságát belföldön és versenyképesebbé külföldön. Mindezt strukturális változtatások előmozdításával érték volna el, amelyeket a nemzeti kormányok irányítanak az uniós hatóságok felügyelete mellett.⁶⁹ A felvázolt kép azonban már a kezdetekkor hamis volt, s csupán elhittették, hogy a közös valutából majd mindenkinek előnye származik. Rövid távon valóban így történt, hiszen Európa vezető gazdasági államainak pénze jelentette a kevésbé fejlett déli államok gazdasági növekedésének zálogát. A kedvező banki hitelezésnek köszönhetően a felzárkózó tagállamok pedig olcsóbban jutottak fejlesztési forrásokhoz.⁷⁰ *Azonban az euró atyjainak ígéretével szemben az euró ahelyett, hogy a „nagy kiegyenlítő”⁷¹ szerepét játszotta volna, egyes országokat csak még rosszabb helyzetbe sodort, ezáltal szakadékszerű megosztottságot eredményezve most már nemcsak politikai, de gazdasági értelemben is a kontinensen.*

Két évtizeddel az euró bevezetését követően nem csupán az eurózóna tagjai és a zónán kívüli uniós tagállamok, de az eurózónán belüliek között lévő gazdasági szakadék is tovább mélyült. Az eurózóna tagjai GDP-hez viszonyított államadósság-rátája magasabb, mint általában véve az EU tagállamainak (az EU alapítóinak felében ez az érték stabilan 100 százalék körül mozog).⁷² Ráadásul a kontinens északi és déli részének gazdasági teljesítménye tartósan, sőt egyre inkább eltér egymástól: jelentősen megnövekedtek a különbségek az alacsony adósságú nemzetek – mint például Németország és Hollandia –, valamint a magas adósságot felhalmozó déli tagok – mint például Olaszország és Spanyolország – között.⁷³ Továbbá azon (fél)igazság is felszínre került, miszerint az olcsó hitel önmagában nem biztosítja a tartós és valós gazdasági növekedést egyetlen állam számára sem,⁷⁴ amelynek legfőbb bizonyítéka, hogy a kontinens számos részén szemmel látható visszaesés tapasztalható az életszínvonalban. Mindezen felül egyre nagyobb nyomás nehezedik az EU-ra abban a tekintetben is, hogy az euróövezet radikális megreformálása gyanánt új jogi és politikai struktúrát alkosson.⁷⁵

Az eurózónába, egyértelmű előnyei mellett, már a kezdetektől kódolva volt a kudarc is, ugyanakkor a gazdasági racionalitás szempontjain túl

⁶⁹ Orsi 2020.

⁷⁰ György 2015.

⁷¹ Karnitschnig 2020.

⁷² Statista 2020.

⁷³ Halligan 2020.

⁷⁴ György 2015.

⁷⁵ Orsi 2020.

az övezet jövőjének mérlegelése számos szociális, kulturális vagy éppen politikai vetülettel is rendelkezik. Dr. György László gazdaságstratégiáért és szabályozásért felelős államtitkár világított rá arra, hogy *minden olyan folyamatnak, amely az euróövezeten belül zajlik, gazdaságilag van egy nagyobb pályán mozgó, nem negligálható tétje is*: „egyfelől az Európai Unió és az Amerikai Egyesült Államok vetélkedése, másként mondva az euró és a dollár párbaja; másfelől az egész konstrukció üzenete, miszerint különböző karakterű népek, amelyek egykor kis híján elpusztították egymást, ma együttműködnek nemcsak gazdasági téren, de az emberi létszféra szinte minden elképzelhető területén.”⁷⁶ Egyúttal nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy az euróövezet egésze a legfontosabb bankok, pénzintézetek koncentrációját is jelenti. A közös valuta 2008 után bekövetkező válsága épp ezen okból kifolyólag volt képes nagymértékű káoszt teremteni a világ pénzügyein, s épp ebből adódóan jelenti *ma is az egyik legnagyobb veszélyt a globális pénzügyi stabilitásra*.⁷⁷

4.3 A koronavírus-járvány váratlan hatásai

A koronavírus-válság sokkal több mint egy egészségügyi krízis, sokkal inkább a gazdaság globális hálózatainak összeomlásaként írható le. Noha a világjárvány az egyes országokra várhatóan eltérő módon lesz hatással, a világgazdaságot az 1930-as évek nagy válságára emlékeztető, történelmi mértékű recesszióba taszíthatja.⁷⁸ A rendkívüli helyzet brutális megrázkódtatásként érte a már amúgy is sérülékeny és az adósság különböző formáival terhelt fejlett gazdaságokat.⁷⁹ Egyes kimutatások alapján kiemelendő az eurózóna térsége, amely már most története eddigi legrosszabb gazdasági teljesítményét tudja maga mögött. Ennek egyik fő eleme, hogy az övezet négy legnagyobb gazdaságából háromban is 2020 első negyedében a GDP rekordszintű visszaesése volt tapasztalható⁸⁰ – Franciaországban, Olaszországban és Spanyolországban, ahol kiugró az államadósság mértéke; előrejelzések szerint a régió gazdasága pedig vár-

⁷⁶ György 2015.

⁷⁷ Halligan 2020.

⁷⁸ United Nations 2020.

⁷⁹ Paumgarten 2020.

⁸⁰ Jones–Palumbo–Brown 2020.

hatóan még tovább csökken majd. Egy 2020. júniusi felmérés alapján az európaiak nem számítottak kedvező fordulatra a gazdasági körülményeket illetően a következő hat hónapban sem, az Egyesült Államokban pedig kifejezetten a gazdasági helyzet súlyosbodásával számoltak.⁸¹

A szakemberek felhívták a figyelmet arra, hogy azok a bizonytalan helyzetben hozott politikai intézkedések, amelyek a piacok korlátozására irányulnak, akár több kárt is okozhatnak, mint hasznot; helyettük olyan pénzügyi intézkedéseket sürgetnek, amelyek megóvják a vállalatokat a még súlyosabb eladósodástól,⁸² valamint az állandó állami együttműködés révén biztosítják a piacok működését, és ösztönözik a magánsektort.⁸³ Jelenleg ez azért is fontos, mert habár az IMF 2019 őszén arra figyelmeztetett, hogy világszerte törekeny bevételek és magas adósság-szintek várhatók, Vernon Smith szerint az aggasztó hosszú távú kilátások ellenére a gazdaság rövid időn belül talpra fog tudni állni. A Nobel-díjas közgazdász álláspontját a vállalatok e helyzetben betöltött kulcsszerepére alapozza, amelyek rövid időn belül képesek reagálni a megváltozott piaci körülményekre, és adaptálódni hozzájuk. Ugyanakkor hangsúlyozza, hogy a megnövekedett kereslet és az ellátási láncok bizonytalansága inflációhoz vezethet, amely torzítja az ár piacszabályozó képességét, az pedig már nagyobb volumenű és komolyabb veszélyekkel is járhat.⁸⁴

Egy nagyobb dimenzióban tekintve a koronavírus-válság kitörése a sokrétű gazdasági globalizációt érintő támadások egyikeként is betudható. Technikailag a pandémia veszélyt jelent a globalizáció keringési rendszerére.⁸⁵ A súlyos keresleti és kínálati sokkhatás következtében a nemzetközi kereskedelmi folyamatok megakadtak, az utazás és a turizmus összeomlott, míg a határátkelők hirtelen lezárása káros hatással volt az országhatárokon átívelő értékláncokra.⁸⁶ Elvi szempontok alapján viszont *gazdaságilag talán soha nem bírtak még ekkora relevanciával a globalizáció által lebontott nemzeti határok és háttérbe szorított nemzetállamok*. A 2008-as világgazdasági válsághoz vezető pénzpiacok rendszerszintű hibáival szemben ugyanis *a koronavírus-válság mögött váratlan, rendkívüli körülmények húzódnak meg, amelyekre megoldást kizárólag a nemzetállamok*

⁸¹ McKinsey & Company 2020.

⁸² Sinn 2020.

⁸³ Shultz–Boskin–Taylor 2020.

⁸⁴ Smith 2020.

⁸⁵ Feffer 2020.

⁸⁶ Azevêdo 2020.

mok cselekvőképességébe vetett bizalom nyújthat. Mindez egyfelől egyértelművé tette, hogy a globalizáció többet jelent, mint az áruk szabad mozgása, az új értékesítési piacok létrehozása, valamint a költséghatékonyság más országokban történő kiaknázása.⁸⁷ Másfelől megkongatta a határok és kötöttségek nélküli piac által elvakított elit vészharangját is;⁸⁸ ennek pedig arra kell készítenie a világ országait, hogy újragondolják a nemzetközi együttműködésük alapelveit, valamint a nemzetállamok gazdasági világban betöltött szerepét.

5. Konklúzió

Az elmúlt húsz évben a társadalmi, politikai és gazdasági életben olyan trendszerű változások mentek végbe, amelyek az elkerülhetetlen demográfiai folyamatok következményeivel, a politikai döntéshozatal kiszervezésével és a jelenleg fennálló gazdasági világrend teljes átírásával fenyegetnek; megnyitva előttünk a válságok korszakának fejezetét.

Világunk mindenekelőtt egy társadalmi krízis küszöbén áll, amely abból ered, hogy globális szinten, a közhiedelmekkel ellentétben, nem a népességrobbanás, sokkal inkább a népességfogyás válik meghatározó folyamattá. A népességcsökkenést eredményező demográfiai gondok komolyan kihatnak az egyes nemzetek gazdasági teljesítményére is, aminek következtében a nemzetközi migrációt mint szükségszerűséget, nem pedig megoldandó problémát világítják meg. Mindez azt jelenti, hogy a migrációs folyamatokat nemcsak természetes módon a fejlődő régiókban jelenleg még fokozódó népességszaporulat, a geopolitikai helyzet és a klímaváltozás élénkítik, hanem mesterséges módon a mögöttes gazdasági és politikai érdekek is felerősítik. A bevándorlás támogatói azonban a gyakorlati szempontokon túl nem veszik figyelembe az emberi és kulturális tényezőket, vagyis azok társadalmi hatásait. Az így trendszerűen bekövetkező migráció rövid idő leforgása alatt nagy tömegekben és koncentrált módon ment végbe a célországok irányába, ahol a sokkhatáson felül a lassú asszimiláció sem járult hozzá az „új” társadalmak kialakulásához. *Eltérő vallási és kulturális összetételű, párhuzamos világok képezik a multikulturális társadalmakat, amelyek táptalajul szolgálnak az állandósult*

⁸⁷ Fromm 2020.

⁸⁸ Maffesoli 2020.

etnikai feszültségeknek, szétfeszítve a társadalom hagyományos berendezkedésének kereteit. Ráadásul e konfliktusok előfordulásának gyakoriságát növeli az identitás témájának folytonos felszínen tartása és a törzsi ösztönök megtévesztő mobilizálása, amelyek a politikai baloldal eszköztárát bővítik. A baloldal azontúl, hogy a migrációtól szavazóbázisa ideig-óráig tartó bővülését reméli, rendszeresen és tudatosan használja fel aktuálisan politizált alanyként a kisebbségeket arra, hogy – akár erőszakra is buzdítva – feszültséget generáljon a nevében a társadalom többi csoportjával szemben a politikai hatalom kisajátítása céljából.

A 21. században a politikai folyamatok alakítására technológiai cégek, civil szervezetek és filantrópok is sikerrel törekszenek, amelyek felhatalmazás nélkül kivéve az irányítást a valódi politikai szereplők és szuverén nemzetállamok kezéből politikai válságokat idéznek elő. A techóriások előretörése messzemenő pusztítást végzett politikai rendszereinkben, s a helyükbe egy olyan sajátos feltételekkel rendelkező erőteret hoztak létre, amelyben politikai aktorokként az információ rendezésével és kontrollálásával pusztán pénzügyi érdekek mentén, profitorientált módon gyakorolnak befolyást a felhasználókra. A civil szervezetek társadalmi ügyekkel mozgósítanak. A társadalmi érdekek megfogalmazásának és képviselésének felvállalásával a civil szervezetek egyre inkább kivívták maguknak a jogot arra, hogy a társakormányzás egy feltételezett kompetens partnereként közreműködjenek az állam szuverén politikai működésének átalakításában. Ugyanakkor a civil társadalom politikai aktorként való fellépése a tágabb értelemben vett liberális paradigma és nyílt társadalom eszményének keretei nélkül nem lenne értelmezhető. A nyílt társadalom szemléletének elkötelezett híveként egy egyre bővülő, milliárdos filantrópokból álló közeg mind a médiafelülettel rendelkező techóriásokat, mind a civil szervezeteket önkényes módon, saját fennhatóságuk alá vonva eszközként alkalmazza a célból, hogy a maguk körvonalazta politikájuk szerint a nemzetállamok feje felett irányítsák a politikai döntéshozatalt. Politikai aktorként tehát az „univerzális értékek” terjesztésén keresztül aktív tevékenységet folytatnak a nyílt társadalom legfőbb akadályának, a szuverén nemzetállamok felhatalmazásának meggyengítése érdekében.

A világgazdaságban végbemenő trendek hatványozott módon vezettek egy válságos helyzet kialakulásához, amely tulajdonképpen a jelenleg fennálló teljes világrend megkérdőjelezését vonta maga után. A növekedési folyamatok fókuszpontja áthelyeződött a fejlett világból a fejlődő országokba, aminek következtében a fejlett nyugati társadalmak globális gazdaságban betöltött szerepe csökkent, míg a fejlődő régiók annak megkerülhetetlen szereplőivé váltak, felruházva egy új szabályrendszer

megalkotásának lehetőségével is. Mindez azt bizonyítja, hogy felborulni látszik az eddig fennálló világrend alapfeltevése, hogy egy ország gazdasági növekedése minden állam számára előnnyel jár. Az ugyanezen logika alapján megfogalmazott elképzelés bukott meg az eurózónára vonatkozóan is, miszerint a közös valutából majd minden uniós tagállamnak előnye származik. Csakhogy az euró nem váltotta be „kiegyenlítő” szerepéhez fűzött reményeit, s csak tovább súlyosbította Európa megosztottságát, visszavetve a kontinens versenyképességét. Ráadásul az euróövezeten belül zajló folyamatoknak mindig van egy nagyobb ívű pályán mozgó tétje is, mely szerint az euró válsága a jelenlegi rendkívüli körülmények között kiemelt veszélyt jelenthet a globális pénzügyi stabilitásra is. *A koronavírus-járvány sokszerű megjelenése nem csupán a pénzügyi stabilitás, de a kereskedelem terén is bizonytalanságot teremtett a nemzetközi piacokon, amelyre a nemzetállamokba és a sajátos eszközeikbe vetett bizalom nyújthat megoldást.* E váratlan jelenség ugyanis felnyitotta a gazdasági elit szemét, amely eddig vakon hitt abban, hogy a határok nélküli globalizáció mindenre megoldásként szolgál, s arra készítette a világ országait, hogy kimozduljanak a gazdaságközpontú, individualista logikájukból, és új alapra helyezték nemzetközi együttműködéseiket, valamint nemzeti gazdaságpolitikájuk elveit.

Egy fejezettel visszább lapozva a világtörténelemben megfigyelhető, hogy az itt is azonosított globális trendek ugyan eltérő köntösben, de már az 1900-as években is megjelentek (migráció és vallási színezetű konfliktusok,⁸⁹ televíziós technológiák kampányokban való előretörése,⁹⁰ a társadalomnak a '68-as ellenkulturharccal történő átpolitizálódása,⁹¹ nagy világgazdasági válság és spanyolnátha⁹²). Az akkor kialakult káosz felszíni kezelése, de legfőképp teljes elfogadása alapvetően ingatag felvezető pályát biztosított a 21. század számára, amelynek átkozottnak vélt történései gyökeresen megváltoztatták az emberek gondolkodását és életmódját. Bizonyossá vált, hogy a régi világ darabjaira hullik, miközben fény derült arra is, hogy a felfordulás közepette már réges-régóta alakulóban van egy új világ – csupán abban kell bízunk, hogy ennek felismerését követően ezúttal a káoszba való beletörődés helyett a történelem végéből katarzisként való kitörést választjuk.

⁸⁹ Kaufmann 2018.

⁹⁰ JFK Library 2010.

⁹¹ Marcuse 1969.

⁹² Rotschild 2018.

Irodalom

Azevêdo, Roberto 2020: *Global trade will be vital to economic recovery from Covid-19*. <https://www.theguardian.com/world/2020/apr/08/global-trade-will-be-vital-to-the-economic-recovery-from-covid-19>, letöltve: 2020. április 8.

Azihari, Ferghane 2020: *La réponse efficace aux tensions ethniques en France: un vrai libéralisme économique!* <https://www.lefigaro.fr/vox/societe/la-reponse-efficace-aux-tensions-ethniques-en-france-un-vrai-liberalisme-economique-20200614>, letöltve: 2020. június 14.

Bacevich, Andrew 2019: *An era of venomous division*. <https://www.politico.com/news/magazine/2019/12/27/how-will-history-books-remember-the-2010s-089796>, letöltve: 2019. december 27.

Békés Márton 2020: *Megrendült a világrend*. <https://pestisracok.hu/megrendult-a-vilagrend-bekes-marton-irasa-a-ps-nek/?fbclid=IwAR2MyQOLNsS3lZxZIPZ2lqSeHqgF5iNrxOLO5ikdPeaqU6QzuB3eFW9YtIA>, letöltve: 2020. március 14.

Borchardt, Alexandra 2019: *Cómo sí, y cómo no, recuperar la confianza en los medios*. <https://confidencial.com.ni/como-si-y-como-no-recuperar-la-confianza-en-los-medios/>, letöltve: 2019. július 5.

Bricker, Darrell – Ibbitson, John 2019: *Empty Planet: The Shock of Global Population Decline*. New York, Penguin Random House LLC.

Cohen, Roger 2019: *As a Disorienting Decade Closes, a Perilous One Begins*. <https://www.nytimes.com/2019/12/11/opinion/western-democracies-china-russia-protests.html?searchResultPosition=24>, letöltve: 2019. december 11.

Coudenhove-Kalergi, Richard Nicolaus 1926: *Pan-Europe*. New York, Alfred Knopf.

Csizmadia Norbert 2016: *Geopillanat: A 21. század megismerésének térképe*. Budapest, L'Harmattan.

Deneed, Patrick 2019: *A liberalizmus kudarca*. Budapest, Libri.

Eibl-Eibesfeldt, Irenäus 2017: *Human Ethology*. New York, Routledge.

Elter Tamás 2017: *Mi a nyílt társadalom, amelyre Soros György is annyit hivatkozik?* <https://www.origo.hu/tudomany/20170508-a-nyilt-tarsadalom-teoriaja-ideologiai-urugy-a-nemzetallamisag-elleni-politikai-harcban.html>, letöltve: 2017. május 8.

Feffer, John 2020: *Will the coronavirus kill globalization?* <https://responsiblestatecraft.org/2020/03/13/will-the-coronavirus-kill-globalization/>, letöltve: 2020. március 13.

Foucault, Michael 2000: *A szavak és a dolgok*. Budapest, Osiris.

Fromm, Thomas 2020: *Das Coronavirus zwingt globalisierte Unternehmen zur Verantwortung*. <https://www.sueddeutsche.de/wirtschaft/coronavirus-wirtschaft-folgen-globalisierung-1.4777835>, letöltve: 2020. január 31.

Fűrész Gábor 2020: *Miért így, miért most? Mit árulnak el a George Floyd-tüntetések Amerikáról, és mi vár Európára?* <https://www.origo.hu/itthon/20200608-az-europai-bevandorlast-tamogato-orzagok-hasonlokonfliktussal-neznek-szembe-mint-amerika.html>, letöltve: 2020. június 9.

Goldberg, Jonah 2012: *Liberálfasizmus: A baloldal rejtett története Mussolinótól napjainkig*. Budapest, XX. Század Intézet.

György László 2015: *Elhittették, hogy a közös valutából mindenkinek előnye származik*. <http://lumens.hu/2015/09/18/tulajdonkeppen-elhittettek-a-nemetekkel-hogy-a-kozos-valutabol-mindenkinek-elonye-szarmazik/>, 2015. szeptember 18.

Halkó Petra 2017: *Bumeráng segélyek – Avagy az afrikai országok számára nyújtott pénzügyi támogatások valódi hasznélvezői*. H. n.

Halligan, Liam 2020: *Eurozone is the biggest threat to financial stability*. <https://www.telegraph.co.uk/business/2020/04/04/eurozone-biggest-threat-financial-stability/>, letöltve: 2020. április 4.

Hartcher, Peter 2020: *The world is heading for a population crisis but not the one it was expecting*. <https://www.smh.com.au/national/the-world-is-heading-for-a-population-crisis-but-not-the-one-it-was-expecting-20200720-p55dl1.html>, letöltve: 2020. július 21.

Hume, David 2012: *A Treatise of Human Nature*. <https://www.gutenberg.org/files/4705/4705-h/4705-h.htm>, letöltve: 2012. november 10.

Inboden, William 2019: *The emergence of an Obama-Trump foreign policy*. <https://www.politico.com/news/magazine/2019/12/27/how-will-history-books-remember-the-2010s-089796>, letöltve: 2019. december 27.

Jenkins, Patrick 2020: *„Bazookas” cannot stop coronavirus becoming a financial crisis*. <https://www.ft.com/content/be0892cc-6583-11ea-b3f3-fe4680ea68b5>, letöltve: 2020. március 16.

Jezard, Adam 2018: *Who and what is „civil society?”* <https://www.weforum.org/agenda/2018/04/what-is-civil-society/>, letöltve: 2018. április 23.

JFK Library 2010: *TNC:172 Kennedy-Nixon First Presidential Debate, 1960*. https://www.youtube.com/watch?v=gbrckRqLSRw&ab_channel=JFKLibrary, letöltve: 2010. szeptember 21.

Jones, Lora – Palumbo, Daniele – Brown, David 2020: *Coronavirus: A visual guide to the economic impact*. <https://www.bbc.com/news/business-51706225>, letöltve: 2020. június 30.

Joseph, Peniel 2019: *The two faces of American democracy*. <https://www.politico.com/news/magazine/2019/12/27/how-will-history-books-remember-the-2010s-089796>, letöltve: 2019. december 27.

Kandel, Johannes R. 2020: *Heute dominiert ein asymmetrischer Blick*. <https://jungfreiheit.de/kultur/literatur/2020/heute-dominiert-ein-asymmetrischer-blick/>, letöltve: 2020. június 11.

Kanfer, Stefan 2017: *Connoisseur of Chaos – The dystopian vision of George Soros, billionaire funder of the Left*. <https://www.city-journal.org/html/connoisseur-chaos-14954.html>, letöltve: 2017.

Karnitschnig, Matthew 2020: *The eurozone's problem country: Germany*. <https://www.politico.eu/article/eurozone-problem-country-germany-coronavirus/>, letöltve: 2020. április 22.

Kaufmann, Eric 2018: *Whiteshift: Populism, Immigration, and the Future of White Majorities*. New York, Abrams.

Kaufmann, Eric 2019: How „Asymmetrical Multiculturalism” Generates Populist Blowback. <https://www.nationalreview.com/2019/02/populism-identity-politics-why-they-rise-in-tandem/>, letöltve: 2019. február 6.

Kenewendo, Bogolo 2019: *How African Countries Can Benefit From the Trade War*. https://www.realclearworld.com/articles/2019/10/20/how_african_countries_can_benefit_from_the_trade_war_113104.html, letöltve: 2019. október 20.

Kenningham, Giles 2020: *Coronavirus fake news is big business*. <https://www.spectator.co.uk/article/coronavirus-fake-news-is-big-business>, letöltve: 2020. március 18.

Laruelle, Marlene 2018: *Popular Culture and Putin's Legitimacy*. https://www.realclearworld.com/articles/2018/07/31/popular_culture_and_putins_legitimacy_112851.html, letöltve: 2018. július 31.

Lutz, Wolfgang – Butz, Willim P. – KC Samir (szerk.) 2014: *Executive Summery: World Population & Human capital in the Twenty-first century*. Oxford, Oxford University Press.

Lynch, Michael P. 2019: *Do We Really Understand „Fake News”?* <https://www.nytimes.com/2019/09/23/opinion/fake-news.html>, letöltve: 2019. szeptember 23.

Maffesoli, Michel 2020: „*La crise du Coronavirus ou le grand retour du tragique*”. <https://www.lefigaro.fr/vox/societe/michel-maffesoli-la-crise-du-coronavirus-ou-le-grand-retour-du-tragique-20200323>, letöltve: 2020. március 23.

Marchetti, Raffaele 2010: *The Role of Civil Society in Global Governance*. https://www.iss.europa.eu/sites/default/files/EUISSFiles/Civil-Society_Report.pdf, letöltve: 2010. október 1.

Marcuse, Herbert 1969: *An Essay on Liberation*. Boston, Beacon.

McKinsey & Company 2020: *The coronavirus effect on global economic sentiment*. <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/our-insights/the-coronavirus-effect-on-global-economic-sentiment>, letöltve: 2020. július 27.

Megadja Gábor 2020: *Techdisztópia – Saját univerzumot építenek a média-óriások*. <https://szazadveg.hu/uploads/media/5efb2bc70ab6e/tanulmany-szazadveg-techdisztopia-sajat-univerzumot-epitenek-a-kozossegi-media-oriasok-20200630.pdf>, letöltve: 2020. június 30.

Meuthen, Jörg 2019: *Mehr Mummwagen!* <https://jungefreiheit.de/debatte/forum/2019/mehr-mumm-wagen/>, 2019. december 19.

Mexhuani, Burim – Rahmani, Fitore 2017: *The Relationship between Political Parties and Civil Society*. <https://www.longdom.org/open-access/the-relationship-between-political-parties-and-civil-society-2332-0761-1000295.pdf>, letöltve: 2017. október 12.

Miller, Abraham H. 2019: *Multiculturalism Is a Nation Killer*. <https://spectator.org/multiculturalism-is-a-nation-killer/>, letöltve: 2019. június 19.

Moreau, Nicolas 2020: *Discours de Mulhouse: Pourquoi le multiculturalisme vanté par Macron ne peut s'achever que par plus de séparatisme*. <https://www.valeursactuelles.com/politique/discours-de-mulhouse-pourquoi-le-multiculturalisme-vante-par-macron-ne-peut-sachever-que-par-plus-de-separatisme-116309>, letöltve: 2020. február 20.

MRC é. n.: *Special Report: George Soros: Godfather of the Left*. <https://www.mrc.org/special-reports/special-report-george-soros-godfather-left>.

Muno, Martin 2017: *Fake News, Lügen, Zeitungsenten: alte Phänomene, neue Bedrohung*. <https://www.dw.com/de/fake-news-l%C3%BCgen-zeitungsenten-alte-ph%C3%A4nomene-neue-bedrohung/a-37090552>, letöltve: 2017. január 11.

Murray, Christopher J. L. 2020: *Fertility rate: „Jaw-dropping” global crash in children being born*. <https://www.bbc.com/news/health-53409521>, letöltve: 2020. július 15.

Nash, George H. 2019: *Globalization as uniter – and divider*. <https://www.politico.com/news/magazine/2019/12/27/how-will-history-books-remember-the-2010s-089796>, letöltve: 2019. december 27.

OECD 2003: *Labour Shortages And The Need For Immigrants: A Review Of Recent Studies*. In uó.: *Trends in International Migration*. Párizs, OECD. 103–127.

Orsi, Roberto 2020: *Italy's endgame and the future of the Eurozone*. <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2020/04/22/italys-endgame-and-the-future-of-the-eurozone/#Author>, letöltve: 2020. április 22.

Paumgarten, Nick 2020: *The Price of The Coronavirus Pandemic*. <https://www.newyorker.com/magazine/2020/04/20/the-price-of-the-coronavirus-pandemic>, letöltve: 2020. április 13.

Philipps, Alexandra 2020: *Make no mistake – BLM is a radical neo-Marxist political movement*. <https://www.telegraph.co.uk/news/2020/06/12/make-no-mistake-blm-radical-neo-marxist-political-movement/>, letöltve: 2020. június 12.

Polgreen, Lydia 2019: *The collapse of the information ecosystem poses profound risks for humanity*. <https://www.theguardian.com/commentisfree/2019/nov/19/the-collapse-of-the-information-ecosystem-poses-profound-risks-for-humanity>, letöltve: 2019. november 19.

Putnam, Robert D. 2007: *E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century The 2006 Johan Skytte Prize Lecture*. In Binderkrantz, Anne Skorkjaer – Blom-Hansen, Jens – Jensen, Carsten (szerk.): *Scandinavian Political Studies*. 30/2., Kopenhága, Nordic Political Science Association. 137–174.

PWC 2017: *Shift of global economic power to emerging economies set to continue in long run, with India, Indonesia and Vietnam among star performers*. <https://www.pwc.com/jp/en/press-room/world-in-2050-170213.html>, letöltve: 2017. február 7.

Rajan, Raghuram G. 2019: *The True Toll of the Trade War*. <https://www.project-syndicate.org/commentary/trump-trade-war-damage-by-raghuram-rajan-2019-09?barrier=accesspaylog>, letöltve: 2019. szeptember 5.

Roser, Max 2019: *50 years ago the average woman had five children, since then the number has halved*. <https://ourworldindata.org/global-fertility-has-halved>, letöltve: 2019. szeptember 3.

Rothacher, Albrecht 2019: *Wir schaffen es nicht allein*. <https://jungfreiheit.de/debatte/kommentar/2019/wir-schaffen-es-nicht-allein/>, letöltve: 2019. szeptember 22.

Rotschild Klára 2018: *Tíz tévhit a spanyolnátha történetéről*. <https://mult-kor.hu/tiz-tevhit-a-spanyolnatha-trteneterolbr-20180115>, letöltve: 2018. január 15.

Scruton, Roger 2019: *Futóbolondok, csalók, agitátorok: az újbaloldal gondolkodói*. Budapest, Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány.

Shabi, Rachel 2019: *How immigration became Britain's most toxic political issue*. <https://www.theguardian.com/politics/2019/nov/15/how->

immigration-became-britains-most-toxic-political-issue, letöltve: 2019. november 15.

Shultz, George P. – Boskin, Michael J. – Taylor, John B. 2020: *Lessons from Crisis Past*. <https://www.project-syndicate.org/commentary/covid19-lessons-from-previous-crises-by-george-p-shultz-et-al-2020-04?barrier=accesspaylog>, letöltve: 2020. április 8.

Sinn, Hans-Werner 2020: *The World is at War*. <https://www.project-syndicate.org/commentary/coronavirus-good-and-bad-policy-response-by-hans-werner-sinn-2020-03?barrier=accesspaylog>, letöltve: 2020. március 16.

Smith, Vernon L. 2020: *The Economy Will Survive the Coronavirus*. <https://www.wsj.com/articles/the-economy-will-survive-the-coronavirus-11586103392>, letöltve: 2020. április 5.

Soskis, Benjamin 2017: *George Soros and the Demonization of Philanthropy*. <https://www.theatlantic.com/business/archive/2017/12/soros-philanthropy/547247/>, letöltve: 2017. december 5.

Statista 2020: *National debt in EU countries in the 1st quarter 2020 in relation to gross domestic product*. <https://www.statista.com/statistics/269684/national-debt-in-eu-countries-in-relation-to-gross-domestic-product-gdp/>, letöltve: 2020. július.

Stein, Hannes 2020: *Amerika ist ein Flickenteppich aus Parallelgesellschaften – und das ist gut so*. <https://www.welt.de/debatte/kommentare/plus205730753/USA-Ein-Flickenteppich-aus-Parallelgesellschaften.html?cid=onsite.onsitesearch>, letöltve: 2020. február 11.

Torfinn, Jacob 2020: *Governance Through Civil Society*. <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-1415>, letöltve: 2020. január 1.

TörökBernát2020: *A Twitterés a Facebook ellenszélében küzd Donald Trump*. <https://magyarnemzet.hu/kulfold/a-twitter-es-a-facebook-ellenszeleben-kuzd-donald-trump-8560371/>, letöltve: 2020. augusztus 24.

United Nations 2019: *World Economic Situations and Prospects 2019*. New York, United Nations.

United Nations 2020: *A UN framework for the immediate socio-economic response to COVID-19*. New York, United Nations.

United Nations Conference on Trade and Development 2019a: *World Investment Report 2019: Special Economic Zones*. New York, United Nations.

United Nations Conference on Trade and Development 2019b: *World Investment Report 2019: Special Economic Zones*. New York, United Nations.

United Nations Department of Economic and Social Affairs 2019: International migrants numbered 272 million in 2019, continuing an upward trend in all major world regions. In United Nations Department of Economic and Social Affairs: *Population Facts No. 2019/4*. New York, United Nations. 1–4.

United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division 2000: *Replacement Migration: Is it a Solution to Declining and Ageing Populations?* New York, United Nations.

United Nations Department of Economic and Social Affairs Population Division 2019: *World Population Prospects 2019 – Highlights*. New York, United Nations.

Vollset, Stein Emil – Murray, Christopher J. L. – Goren, Emily 2020: *Fertility, mortality, migration, and population scenarios for 195 countries and territories from 2017 to 2100: a forecasting analysis for the Global Burden of Disease Study*. <https://www.thelancet.com/action/showPdf?pii=S0140-6736%2820%2930677-2>, 2020. július 14.

Walker, Darren 2018: *Old Money, New Order*. <https://www.foreignaffairs.com/articles/2018-10-15/old-money-new-order>, letöltve: 2018. november–december.

Walker, Vanessa 2019: *The end of privacy*. <https://www.politico.com/news/magazine/2019/12/27/how-will-history-books-remember-the-2010s-089796>, letöltve: 2019. december 27.